

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра історії України та правознавства
Кафедра всесвітньої історії
Музей історії навчального закладу (КДПУ)

До 90-річчя
Криворізького державного
педагогічного університету

До 90-річчя
започаткування підготовки істориків
при КДПУ (КІО, КДІП)

ІСТОРИЧНА ОСВІТА В КРИВОРІЗЬКОМУ ПЕДУНІВЕРСИТЕТІ: ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР

*Збірник історико-біографічних розвідок
та мемуарних матеріалів*

Збірник засновано 2020 року

Випуск 1

Кривий Ріг — 2020

ПОСТАТЬ ПРОФЕСОРА П. Л. ВАРГАТЮКА (1919–2000) В НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ КРИВОРІЖЖЯ

Н. А. Печеніна,

канд. іст. наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. У статті висвітлюється життєвий та професійний шлях відомого історика, криворізького краєзнавця, професора Петра Логвиновича Варгатюка та йдеться про дослідження його постаті в науковому просторі Криворіжжя в ХХІ столітті.

Ключові слова: Варгатюк, краєзнавство, дослідження Криворіжжя, КДПУ, історико-краєзнавчі читання.

Дослідження проблем місцевої історії є важливим джерелом збагачення знаннями про минуле і сучасне рідного краю, формування громадянських позицій і виховання любові до нього. Здобуті знання допомагають молоді усвідомити єдність поколінь та конкретизувати роль освітньої діяльності в житті людини.

Понад 60 років проводяться історико-краєзнавчі дослідження Криворіжжя, на території регіону сформувалася власна група краєзнавців, що зробили значний внесок в історичне дослідження краю. Чільне місце серед них посідає Петро Логвинович Варгатюк.

Його життєвий шлях та наукова діяльність нерозривно пов'язані з Криворіжжям. Після демобілізації у лютому 1946 р. працював у КДПУ: 1950–1951 рр. — асистент, старший викладач, 1951–1954 рр. — доцент, 1958–1975 рр. — зав. кафедрою марксизму-ленінізму. Петро Логвинович є автором понад 400 наукових праць, 30 з них — монографії [1].

Його студії друкувались в «Українському історичному журналі», він був автором кількох статей в «Українській Радянській Енциклопедії», «Радянській енциклопедії історії України»; П. Л. Варгатюк був заступником редактора енциклопедичного довідника «Великий Жовтень і громадянська війна на Україні». Слід зазначити, що надзвичайно великим був науковий доробок П. Л. Варгатюка з історії Криворіжжя. Так, Петро Логвинович керував написанням криворізького розділу до фундаментальної праці «Історія міст і сіл України. Дніпропетровська область». Він практично започаткував розробку краєзнавчої тематики в Кривому Розі: одноосібно склав

путівник «Криворіжжя», у співавторстві — науково-популярні видання «Рудна скарбниця Півдня», «Кривому Рогу — 200».

І сьогодні Петро Логвинович Варгатюк вважається автором наукової концепції з історії Кривого Рогу. На честь 220-ої річниці з дня заснування міста серед дослідників розгорнулася масштабна дискусія щодо датування названої події. Оponentами професора П. Варгатюка виступили місцеві краєзнавці В. Стецюк і О. Мельник, які стверджували, що поселення Кривий Ріг існувало задовго до заснування однойменної поштової станції. У жорсткій полеміці, що висвітлювалася на сторінках місцевої преси, П. Л. Варгатюк переконливо довів, що датою заснування Кривого Рогу слід вважати 8 травня 1775 року (за новим стилем) [2].

Турбували вченого також екологічні негаразди Кривого Рогу, насамперед зміни в навколишньому середовищі під впливом екологічно небезпечного виробництва. Учений зауважував: «Моя мета не тільки в описанні того, що безповоротно зникло, а й прагнення закликати краєзнавців, охоронців природи, громадськість міста піднятися на оборону того, що ще, на щастя, залишається, нами не до кінця знищене» [3].

Науковець розпочинає плідну співпрацю з редакцією місцевої газети «Червоний гірник». Друкуючись у рубриці «Ріднокрай», історик відкрив громадськості, за влучним висловом самого автора, «колумба залізного Кривбасу» — першого дослідника криворізьких рудосховищ Олександра Поля.

«Щирим другом газети» називає Петра Логвиновича Тетяна Воронова, та зазначає, що «читачі «Ріднокраю» вдячні йому за розповіді про піонера освоєння залізородних родовищ Олександра Поля, за серію портретів людей, які услід за Полем «розпочинали» Кривбас, за консультації з історії краю. В своїй розповіді про минуле й сучасне Криворіжжя, про його пересічних мешканців та видатних особистостей Тетяна Петрівна згадує про громадянську мужність Петра Логвиновича та розказує «історію «викручування рук», що трапилась з Варгатюком. Історію, де він показав себе справжнім вченим, для якого найважливіше не прихильність начальства, не кон'юнктурні міркування, а ПРАВДА» [4]. Історія пов'язана зі святкуванням 200-річчя Кривого Рогу, коли задля фінансування від П. Варгатюка вимагали «скорегувати» дату започаткування О. Полем Саксаганського руднику.

Справа в тому, що на святкування 200-річчя Кривого Рогу не вистачало бюджетних коштів, і в головах міських керівників народилася

ідея скорегувати дату, пристосувати її до ювілейної: передбачалося, що місто, таким чином, буде одночасно святкувати 200-літню дату народження і 100-літню дату першого криворізького рудника, а значить, отримає щедре фінансування від Міністерства чорної металургії.

Професор П. Варгатюк категорично відмовився від «уточнювання» історії. Його лаяли за впертість, соромили за відсутність місцевого патріотизму. Історика відмовили в «Українському історичному журналі», куди він пішов з надією донести власну позицію. Відмовилася друкувати статтю П. Варгатюка й газета «Червоний гірник». Єдине видання, що підтримало мужню позицію несхильного до компромісів історика, був часопис «Архіви України». Ігнорування кон'юнктурних міркувань міського керівництва спричинило від'їзд історика 1975 р. до Києва [5].

Про своє спілкування з Петром Логвиновичем вже у Києві розповідає Григорій Гусейнов: «Мені ж запам'ятався невисокого зросту чоловік у крихітному академічному кабінеті поруч з бульваром Лесі Українки. За час нашої розмови жодного разу на його столі не дзвонив телефон і так само ніхто до нас не входив. У ньому не було нічого професорського, столичного, не відчувалося ні пози, ні бажання сподобатися: був непримітним, а водночас професіоналом вищого рівня. Того дня ми спілкувалися більше, ніж шість годин» [6].

В науковому просторі Криворіжжя постать Петра Логвиновича знайшла всебічне дослідження. Його життєвий шлях у своїй двотомній «Енциклопедії Криворіжжя» висвітлював відомий краєзнавець Володимир Бухтіяров, популярна криворізька журналістка Тетяна Воронова, журналіст, письменник, краєзнавець Григорій Гусейнов, фаховий історик Лариса Дояр.

Досліджували життя та діяльність Петра Логвиновича й колеги-історики, викладачі та студенти Криворізького педагогічного. З нагоди ювілейної дати аналізували творчий доробок П. Л. Варгатюка Валентина Шайкан та Артур Дробот. Стаття «Історична спадщина Петра Варгатюка — невтомного науковця-історика, педагога, краєзнавця (до 90-річчя з дня народження) була опублікована у 2009 р.

В 2015 р. на історичному факультеті КДПУ було започатковано проведення Історико-краєзнавчих читань «Криворіжжя: погляд у минуле». Постать Петра Логвиновича згадана в двох розвідках — доцента кафедри історії України Надії Товстоляк «З когорти криворізьких дослідників: історики Криворізького державного

педагогічного інституту») та студента історичного факультету Дениса Поліщука «Розвиток історичної освіти в Кривому Розі (1930–2015)».

В матеріалах V-х Історико-краєзнавчих читань (квітень 2019 р.) вміщено наукову розвідку студента спеціальності «Історія» Владислава Кутькова «Життя, науково-історична та краєзнавча діяльність П. Л. Варгатюка (до 100-річчя від дня народження)».

Отже, вивчення розвитку історичної науки на Криворіжжі залишається актуальним питанням та представляє інтерес для історії нашого краю та історії України в цілому.

Література та джерела

1. Шайкан В., Дробот А. Історична спадщина Петра Варгатюка — невтомного науковця-історика, педагога, краєзнавця. Історія в школі, 2009, № 11–12, С. 35.
2. Дояр Л. Видатний краєзнавець Криворіжжя. URL: <http://www.rusnauka.com/ONG2006/Istoria/17820.doc.htm>
3. Гусейнов Г. [Про Петра Логвиновича Варгатюка]. Кругує Rih. Ukraine: з історії рідного краю. Зацікавлені нотатки. Дніпро, 2018. С. 298.
4. Воронова Т. П. Край неповторний — Криворіжжя. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008, С. 175–176.
5. Дояр Л. Видатний краєзнавець Криворіжжя. URL: <http://www.rusnauka.com/ONG2006/Istoria/17820.doc.htm>
6. Гусейнов Г. [Про Петра Логвиновича Варгатюка]. Кругує Rih. Ukraine: з історії рідного краю. Зацікавлені нотатки. Дніпро, 2018. С. 299.